

Fogyasztói közérzet – 2000

Társadalmunk és gazdaságunk átalakulása több mint egy évtizede kezdődött meg. Mára már nagyrészt kialakultak a demokratikus politikai rendszer keretei, a piacgazdaságnak a nyugati országokéhoz hasonlítható intézményrendszerei. Az átalakulás egy évtizede után jogosan merül fel a kérdés, miképpen élik meg a változásokat az emberek, mint fogyasztók, vásárlók?

A fogyasztói lét vizsgálata elsősorban marketingjellelű kérdés, a fogyasztói közérzet összessége azonban sokkal több ennél. A fogyasztói létnek, a fogyasztói közérzetnek szociológiai, társadalmi és politikai vetületei, következményei vannak. A fogyasztás, a vásárlás, illetve annak körülményei – a modern, ún. fogyasztói társadalomban – meghatározó hatással vannak az emberek társadalmi közérzetére. Filozófiai jellegű kérdés – amellyel marketingesként semmiképpen sem szeretnék foglalkozni – persze az, hogy ez mennyire jó, mennyire helyes. Mindenesetre tény az, hogy az emberek idejük jelentős részében fogyasztóként, vevőként, ügyfélként jelennek meg: mindennapi életük viteléhez rendszeresen termékeket és szolgáltatásokat vásárolnak és fogyasztanak. Élelmiszereket, tartós és kevésbé tartós fogyasztási cikkeket vásárolnak az üzletekben, igénybe veszik a lakossági szolgáltatásokat (fodrász, étterem stb.), naponta „fogyasztják” a közszolgáltatók kínálatát (víz, villany, telefon, gáz, tömegközlekedés) és – jóllehet ezzel a státuszukkal nem mindig vannak tisztában – ők az állami és önkormányzati szolgáltatások vevői is (még akkor is, ha ezek egy része látszólag díjtalan).

„Fogyasztó” kontra „kiszolgáló ember”

Kikkel és mivel találkoznak az emberek, mint vevők fogyasztói ténykedésük során? Nos, szintén emberekkel, illetve az emberek által előállított termékekkel és szolgáltatásokkal. Ez a találkozás az, amit a marketing az „igazság pillanatának” nevez. Vajon elégedett-e a „fogyasztó ember” a „termelő, a kiszolgáló ember” viselkedésével, produktumával? Ha elé-

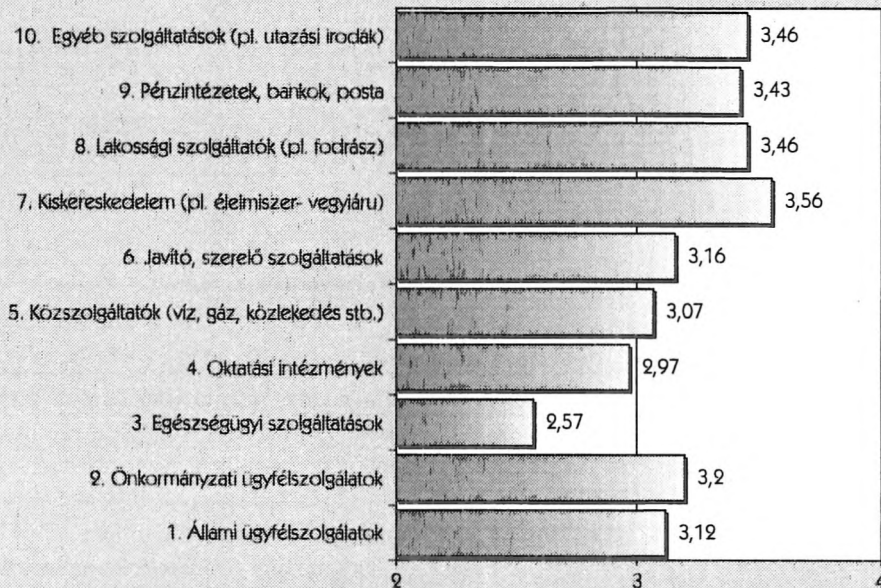
gedett, akkor közérzete jobb lesz. Ha a „fogyasztó ember” közérzete jobb, akkor feltehetően, mint „termelő, kiszolgáló ember” is többet, jobbat fog nyújtani. Sajátos körforgás, de mégsem hasonlítható a „tyúk-tojás” problémájához. Itt ugyanis teljesen egyértelmű, hogy a javulást, a javítást a kínálattevőnek kell kezdenie. A javítást pedig a rendszer kényszeríti ki a kínálattevőből. A gazdasági életben a verseny az a rendszer, ami szükségessé teszi a vevőcentrikus magatartást, a modern marketing-szemléletmód alkalmazását. A gazdaság területén meglévő monopóliumok – természetüknél fogva – nem feltétlenül fogyasztó-orientáltak. Nem véletlen, hogy a nyugati társadalmakban már évekkel ezelőtt megindult a korábban természetes, vagy állami monopóliumok deregulációja, illetve privatizációja. A non-profit (állami, önkormányzati) szférában pedig a politikai rendszer demokratizmusa, a hatalmon lévők kontra ellenzék állandó harca az a rendszer, amelynek feladata az állampolgár (ügyfél)-orientált viselkedési normák kikényszerítése.

Az ügyfél-centrikusság megítélése

2000 júniusában a Marketing Centrum Országos Piacutató Intézet lehetővé tette számomra, hogy az 1000 fős reprezentatív (ún. omnibusz) megkérdezésében néhány olyan kérdést tegyek fel, amelyekre a válaszok feldolgozása bizonyos eligazítást nyújt a fogyasztói észlelésekről. Az első kérdés a következőképpen hangzott: „Ön szerint miként változott a fogyasztókkal, a polgárokkal kapcsolatba kerülő különböző vállalatok, szervezetek hozzáállása a vevőkhöz, ügyfelekhez az elmúlt évtizedben?” A válaszokat 5-fokozatú (ún. Likert) skálán kértük, amelyben az 1-es érték a „sokat romlott”-at, a 3-as érték a „nem változott”-at, míg az 5-ös érték a „sokat javult”-at jelölte. Az eredményeket, azaz a kérdésre adott válaszok átlagát az 1. ábra mutatja be. Az ábrán a 3-as értéket vonal jelöli, az ennél alacsonyabb érték romlást, a magasabb érték pedig javulást jelent.

1. ábra

Az ügyfél-orientáltság lakossági megítélésének változása

A megkérdezésből nyert eredmények önmagukért beszélnek. Az ábra első két kategóriába az állami és az önkormányzati szolgáltatások tartoznak. A lakosság úgy érzi, hogy az állami és az önkormányzati ügyfélszolgáltatásban valamelyest javult a vevőorientált viselkedésmód. Ennek objektív alapja az, hogy valóban sok helyütt épültek ki korszerű ügyfélszolgálati irodák, amelyekben az íróasztal mögött ülők már nem mindig tekintik magukat „hatóságnak”. A javulás alacsony szintje azonban arra hívja fel a figyelmet, hogy ezeken a területeken még nagyon sok korszerűsíteni való van.

A magyar társadalom „rákfeneje” az egészségügy (3. kategória): a lakosság egyértelmű romlást észlel a korábbi (szocialista) egészségügyi szolgáltatásokkal való összehasonlításban. Ez sem véletlen: aki már valaha is járt Magyarországon kórházban, vagy más egészségügyi intézményben, pontosan tudja, hogy itt érzi magát az ember a leginkább „kiszolgáltatott”-nak és egyidejűleg „kiszolgáltatlan”-nak. Valós lépések ezen a területen az egymást követő kormányok választási retorikáján kívül nem történtek.

Hasonlóan alacsony az oktatási szolgáltatások megítélése. (A 3 körüli érték azt jelenti, hogy a lakosság észlelése szerint itt sem romlás, sem javulás nem történt.) A kategória természete-

sen összetett, magában foglalja az alap-, közép- és felsőoktatás megítélését is. Önmagában így ebből kevés következtetés vonható le. De mint egyetemi tanár nyugodtan állíthatom, hogy a lakosság megítélése a felsőoktatás vonatkozásában közel fedi a valós helyzetet. A Pécsi Tudományegyetemen a Marketing Tanszék ez év márciusában végzett reprezentatív felmérést a hallgatói elégedettségről. Ebből egyértelműen derült ki, hogy miközben az egyetemekre felvett hallgatók létszáma öröndetesen emelkedett, a megnövekedett hallgatói létszám kezelésének feltételei nem javultak, sőt több területen romlottak (infrastrukturális, könyvtári, oktatástechnikai ellátottság stb.). A

kis létszámú adminisztráció képtelen a hallgatókat „ügyfélként” kezelni (még a fizető hallgatókat sem).

Külön kategóriát jelentenek a fő közszolgáltatások (5. tétel: villamos energia, víz, gáz, telefon, tömegközlekedés). Ebben a kategóriában keverednek a különböző tulajdonformák (állami, önkormányzati, magán), valamint a versenyhelyzet és a monopólium. A lakossági megítélés e területen enyhe javulást mutat a 10 évvel korábbihoz viszonyítva. Az e területen dolgozó felügyeleti szervek, vállalatvezetők és frontemberek talán úgy érezhetik, hogy sokkal többet tettek annál, amit ez a szerény javulás mutat. (Így például a gáz- és a villamosenergia-szolgáltatás területén a Magyar Energia Hivatal határozata értelmében a privatizált cégek évente kötelesek mérni fogyasztóik elégedettségét, és arról a hivatalnak beszámolni.

Nos, ezek a cégek külföldi tulajdonosaik által „importált” marketingmódszereket alkalmazva sokat tesznek azért, hogy fogyasztóik elégedettsége növekedjék.). A fogyasztói vizsgálatok során azonban egyet sohasem szabad elfelejteni: a fogyasztók saját észleléseikről számolnak be, amelyek nyilvánvalóan szubjektívek, és bármennyire is benne van a kérdésfeltevésben az, hogy a 10 évvel korábbihoz viszonyítsanak, a megítélésben a megváltozott (magnövekedett) elvárásaik is szerepet játszanak.

”

Aki már valaha is járt Magyarországon kórházban, vagy más egészségügyi intézményben, pontosan tudja, hogy itt érzi magát az ember a leginkább „kiszolgáltatott”-nak és egyidejűleg „kiszolgáltatlan”-nak. Valós lépések ezen a területen az egymást követő kormányok választási retorikáján kívül nem történtek.

”

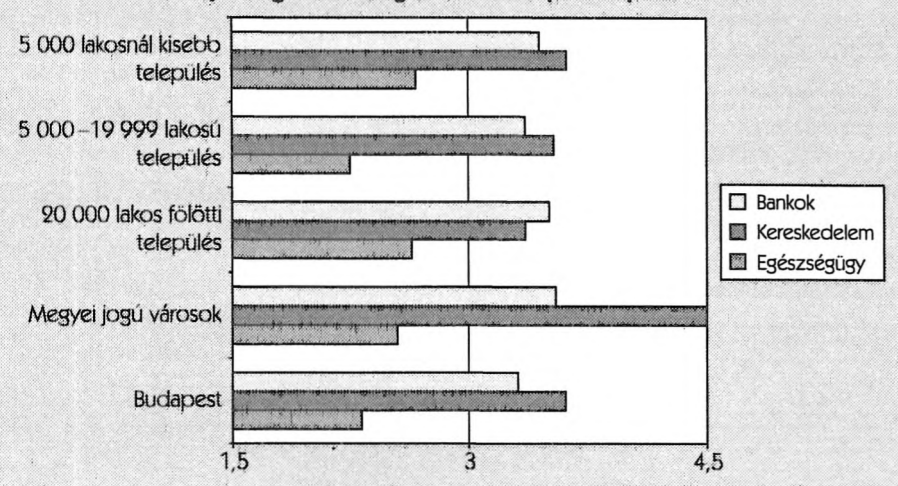
A 6-10. pontban szereplő szolgáltatások lakossági megítélése már egyértelműen a privatizált gazdaságban kialakult versenyhelyzet eredményeiről számol be. A kereskedelem vezető rangsort. Ez nem véletlen, hiszen az elmúlt tíz évben gomba módra szaporodtak a kiskereskedelmi üzletek, bevásárlóközpontok, plázák. A külföldi kereskedelmi tőke hosszútávra tervez: a ma még nem feltétlenül nyereséges tömeg-kiskereskedelem a fogyasztás növekedésével előbb-utóbb nyereségesé válik. Aki előbb szerzi meg a piacot, nagyobb eséllyel számíthat a jövőbeni nyereségre. A folyamat persze nem ellentmondás-mentes, hiszen a városszéli tömeg-kiskereskedelem megjelenése veszélyezteti a „kis” kiskereskedelem fennmaradását, kiüresítheti a városközpontokat, és – külföldi példák bizonyítják ezt – ha a „tömeg-kiskereskedelem” már megfelelő nagyságrendű piacrészesedésre tesz szert, árait emelve egyre nagyobb részt fog kihasítani magának a nyereségből. Témánkat azonban ez csak annyiban érinti, hogy a kiskereskedelem mára már egyértelműen vevőorientálttá vált. Aki nem jól szolgálja ki a vevőt, kiesik a piacról. Hasonló a helyzet a pénzügyi és egyéb lakossági szolgáltatások területén: a verseny jelentős, a vevők megnyerése és megtartása alapvető fontosságú.

Érdekes a fogyasztói megítélések településtípus szerinti megoszlása. A 2. ábra három területet (egészségügy, kereskedelem és bankok) mutat be a település nagysága szerint. Meglepő a fővárosi lakosok véleményének alacsonyabb szintje. Ez azért is érdekes, mert a beruházások nagy része, ismereteink szerint, ide koncentrálódott. Az alacsonyabb szintű megítélésnek feltehetően több oka van:

- A fővárosi lakosok – úgy tűnik – igényesebbek a máshol lakóknál (ugyan ezt tapasztaltuk egyébként a villamosenergia-szolgáltatással való elégedettség felmérése során).
- Az is szerepet játszhat persze, hogy a megnövekedett kínálat ellenére, az ügyfelekkel találkozó frontemberek viselkedése (ügyfél-orientáltsága) a fővá-

2. ábra

Néhány szolgáltatás megítélése a település típusa szerint

rosban más: kevésbé udvarias, emberbarát, mint a kisebb településeken.

- Az alacsonyabb megítélésben végül az is szerepet játszhat, hogy a fővárosban még mindig vannak kevésbé ellátott területek. Az embereknek például többet kell közlekedniük egy-egy szolgáltatás igénybevételéhez, illetve egy-egy panasz elintézéséhez, mint az ország más településein.

Az ábrából az is látszik, hogy a kereskedelem és a banki szolgáltatások területén a megyei városokban ítélik leginkább „vevőbarátnak” a kiszolgáltatást.

Kínálat, termékminőség

A fogyasztói közérzetet természetesen a rendelkezésre álló áruk és szolgáltatások kínálata is befolyásolja. Az átalakulást megelőző hiánygazdaság jellemzőire még emlékezünk. A kínálat sok területen szegényes és hiányos volt. Aki korszerűbb terméket akart beszerezni, sokszor jobban tette, ha külföldre utazott pénze elköltéséhez

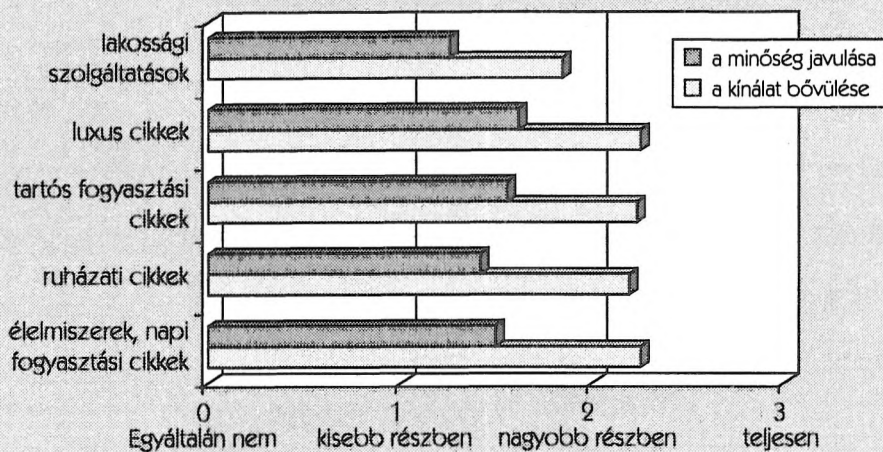
A fogyasztói közérzetre persze a kínálat növekedése mellett az is hat, hogy miképpen ítélik meg a vevők a termékek minőségét. Vajon javult-e a fogyasztói észlelések szerint a kínálatban szereplő termékek átlagos minősége – erre is kíváncsiak voltunk. Ezért tettük fel a következő kérdést.

„Mennyire ért egyet azzal, hogy az elmúlt évtizedben nagymértékben javult a termékek, szolgáltatások minősége a következő területeken?”

„
A városszéli tömeg-kiskereskedelem megjelenése veszélyezteti a „kis” kiskereskedelem fennmaradását, kiüresítheti a városközpontokat, és árait emelve egyre nagyobb részt fog kihasítani magának a nyereségből.
”

3. ábra

A kínálat növekedésének és a minőség javulásának megítélése

A válaszok országos átlagát a 3. ábra adatai mutatják be.

A 3. ábrából jól látható, hogy a lakosság egyértelműen azt érkezi: az elmúlt évtizedben a termékek és szolgáltatások kínálata jelentős mértékben növekedett. A növekedés megítélése közel azonosan magas a négy árterületen (élelmiszerek, napi fogyasztási cikkek; ruházati cikkek; tartós fogyasztási cikkek és luxuscikkek), legkisebb mértékű növekedést a lakossági szolgáltatások területén lehet regisztrálni. Az ábra a minőség javulásáról (illetve annak lakossági megítéléséről) is számot ad. Nos, míg a kínálat növekedésének tendenciáját egyértelműen jelzi a lakossági megítélés, addig a minőség általános javulására vonatkozó lakossági megítélés sokkal kevésbé szignifikáns. Meg kell azonban jegyezni azt, hogy az 1-esnél magasabb értékek mégis azt jelzik: a válaszadók többsége szerint a kínálat minősége átlagosan javult, a javulás mértéke azonban kisebb a kínálat bővülésénél.

Árismeret, ártudatosság

Az előző részekből megtudhattuk, hogy az ún. versenyszférában javuló vevőorientáltság, határozottan bővülő áru- és szolgáltatáskínálat és a kínálat átlagosan javuló minősége jellemzi a hazai fogyasztói piacot a korábbi (tíz évvel ezelőtti) állapottal való összehasonlításban. Ebben a vonatkozásban az is érdeklő a kutatót, hogy

– egyrészt a lakosság mennyire ismeri az árakat,

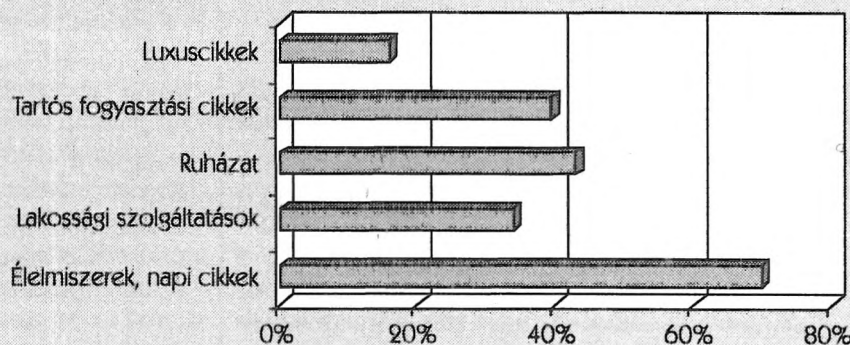
– másrészt pedig miképpen értékeli a kínált termékek és szolgáltatások minősége és ára közötti összefüggést.

● A lakosság árismerete

Az idevonatkozó nemzetközi kutatások szerint bővülő kínálat mellett, továbbá jelentős inflációs feltételek között a lakosság árismerete viszonylag alacsony. Ezt a megállapítást jelen kutatás is alátámasztotta. Érthető különbségek vannak azonban a különböző termékfajták árismeretében. A 4. ábrában azoknak az arányát mutatjuk

4. ábra

Az árismeret mértéke

be, akik saját megítélésük szerint teljesen, illetve nagyobb részben ismerik a jellemző árakat.

A kép teljesen érthető: az élelmiszerek és a napi fogyasztási cikkek árismerete a legmagasabb, ezt a ruházat és a tartós fogyasztási cikkek követik. Országos átlagban meglehetősen alacsony a szolgáltatásokra, illetve a luxuscikkekre vonatkozó árismeret. Azt is vizsgáltuk, hogy mennyiben tér el az árismeret a jövedelmi helyzet, a településtípus, illetve a nemek szerinti bontásban. Míg az első három kritérium szerint szignifikáns különbségek nem figyelhetők meg, addig a nemek szerinti bontásban már igen. Úgy tűnik, hogy Magyarországon a nők figyelnek jobban az árakra (különösen az élelmiszerek és a ruházati termékek esetében), a férfiak csak a nagyobb beszerzéseknél, a tartós fogyasztási cikkek esetében előzik meg a nőket az árak ismeretében (lásd az 5. ábrán!).

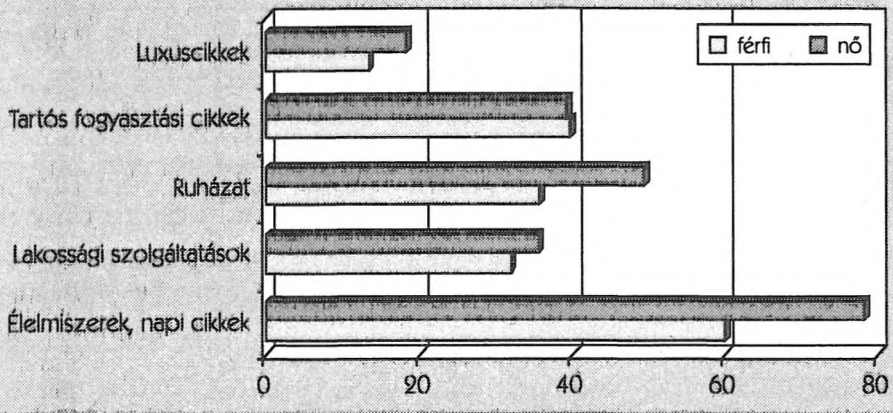
● Az ár és minőség összefüggésének megítélése

A szakirodalomban komoly vita folyik arról, hogy az ár a minőség jelzőjeként funkcionál-e. A marketing jellemzőbb felfogása az, hogy igen, ez az összefüggés normális piaci viszonyok között határozottan működ-

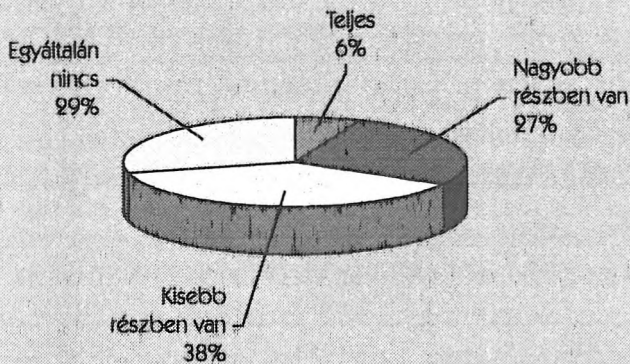
5. ábra

Az árismeret mértéke nemek szerinti bontásban

6. ábra

Az ár és a minőség közötti összhang lakossági megítélése

dik: magasabb minőséghez magasabb ár tartozik és az összefüggés fordítva is igaz. Az irodalom szerint az összefüggés erőssége a napi, kényelmi cikkek esetében alacsonyabb, a magasabb egyedi értékű tartós javak felé haladva azonban erősödik. Nézzük meg, hogy miképpen jelentkezik ez a tendencia Magyarországon: mennyire hisz a lakosság az áraknak (6. ábra). Az ábrából látható, hogy a lakosság kisebb része hiszi azt, hogy az árak és a minőség között összhang van: csak 6%-uk szerint teljes az összhang, 27%-uk szerint pedig nagyobb részt megvan az összhang. A 7. ábrán termékcsoportonként is megtekinthetjük az ár/minőség összefüggés megítélését.

A 7. ábra a nemzetközi tendenciáknak való megfelelést tükrözi vissza. A lakosság szerint a legkevésbé a szolgáltatások mindenkori ára tükrözi a minőséget. Ez érthető, hiszen a szolgáltatásminőség megítélése

a leginkább vitatott kérdés. A szolgáltatásokat a ruházat és az élelmiszerek követik, és az összefüggés legmarkánsabban a tartós fogyasztási cikkeknel jelenik meg. Érdekes visszautalni arra a tényre, hogy ezek árát ismerik legkevésbé a fogyasztók. Mégis úgy gondolják, hogy az árak itt nagymértékben tükrözik a minőségét. Ebben a megítélésben bizonyára szerepet játszik az a körülmény, hogy a tartós fogyasztási javak és a luxuscikkek piacát jellemzően olyan ismert márkák uralkodják, amelyek iránt meglehetősen nagy a bizalom a lakosság körében.

Összefoglalás

A vizsgálat eredményei azt igazolják, hogy a rendszerült követ évtizedben nagymértékben megváltozott a fogyasztói közérzet Magyarországon. A lakosság megítélése szerint a vele nap mint nap találkozók, az őt kiszolgáló üzleti és non-profit szféra vevőorientáltsága nagymértékben javult. Ezen általános tendencia alól csak az egészségügy és az oktatás jelent kivételt.

Az üzleti világot a kínálat nagy mértékű bővülése és a kínált termékek és szolgáltatások általános minőségének javulása jellemzi. A bővülő kínálat – és a viszonylag magas infláció – körülményei között a lakosság árismerete – érthető módon – meglehetősen alacsony. Jellemzően alacsony továbbá a lakosság bizalma az árakban. A fogyasztók többsége úgy gondolja, hogy az árak nem megfelelően tükrözik a termékek és szolgáltatások minőségét.

A szerző tanszékvezető egyetemi tanár, PTE KTK

7. ábra

Azok aránya, akik az ár és a minőség között teljes, vagy nagymértékű összhangot vélnék felfedezni

